

(14)

گفتوگویه کی زیرانه

حیکمه و فلسه و مهابت له قهوامه پیاو چیه؟

بهریزان!

لهم بهشدا دهچینه خزمهت یه کیکی دیکه له و دقانه قورئان و سوننه که دوزمنانی ئیسلام دهیکنه مايهی رهخنه گرتن له ئیسلام و مسولمانان، دهیانه وی له و ریگه یه و تانه له ئیسلام و له قورئان بدهن، ئه ویش ئه و ئایه ته موباره که یه که خواه بهرز و مهزن دفه رموموی:

﴿الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ﴾ النساء، پیاوان سهپه رشتیارن به سه رئافه تانه وه، جا ده لین: له

سه رده میکی وه کو ئیستا که ئافره تان زوربه یان بروانامه یان ههیه و توانای بھریوه بردنیان ههیه، و هزیغه یان ههیه، بچی ئه و سهپه رشتیاریه به پیاوان بدري؟ له بھرچی ئافره تان سهپه رشتیاری یه که مه نه بن له ماله وه ؟ ئایا ئافره شایسته یه و سهپه رشتیاریه نییه؟ ئایا ئه مه ستہم نییه له ئافره؟ ئایا ئه مه هینانه خواری پیگه کی ئافره نییه؟

ئیمه ده مانه وی لهم بهشدا و لامی هه موو ئه و پرسیارانه بدهینه وه، به تیگه یشنیکی راست و دروست رونی بکهینه وه، بچی ئه و سهپه رشتیاریه داوه به پیاو، نهیداوه به ئافره؟ به دلنياییه وه حیکمه و فلسه فهی زوری تیدایه دروست کردن و فهرمان کردن هر بخواهی، وه ک دفه رموموی:

﴿أَلَا لَهُ الْحَكْمُ وَالْأَمْرُ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ﴾ الأعراف.

دیاره ئه و خواهی که مرؤثی دروست کردووه به نیز و میکیه وه هر ئه و شایسته ئه و هیه به رنامه و پرۆگرام بخ مرؤث دابنی، خوا خوی حه کیمه، زانا و دانایه، به و پهربی وردی و شایسته بیه وه کاره کانی به سه ر دروست کراوه کانی دابه ش کردووه.

بهریزان!

(قهوامه) مانای زال کردنی پیاو نییه به سه ر ئافره، به ئاره زووی خوی هه لسوکه و تی له گه ل بکات و وه ک دیل و که نیزه و خزمه تکار مامه لهی له گه لدا بکات، به پیچه وانه وه و شهی (قوامه) له زمانی عه ربیدا چهند مانایه کی ههیه:

- ۱)- (ابن المنظور) دهلى: {به ماناى (قيام) هه لسان دىت، هه لسان به پاريزگاري كردنى چاكسازى كردن و چاك كردن} كه واته: كه خواى په رودگار دده رموسى: **﴿أَلِرَّجَالُ قَوَّمُونَ عَلَى النِّسَاءِ﴾** واته: پياوه كه هه لسى به پاريزگاري كردن و چاک كردن و چاكسازى كردنى نيو مال و خيزانه كه. ۲)- ههندى له شاره زاياني زمان گوتويانه به ماناى (العدل) دى، دادگه رى نواندن، كه واته: پياوان دهبي دادگه رى به رپا بکهن له ئاست خيزانه كانيان، دايكانينيان، خوشكانيان، كچه كانيان، هه رگيز نابى كوره كهى فazel براته سه ر كچه كهى، به لکو دهبي دادگه رى، ئمه يه كيكمه له مانا كانى (قهووامه). ۳)- (جوهرى) دهلى: {قهووامه بهو كه سه ده گوترى كه كاروباري قهومه كه خوى هه لدد سورينى، به رپرسيا ريتىيان له ئه ستۇ ده گرى، واته: پياوه كان خواى په رودگار تە كلييفى لى كردون بھه لسى واندى كاروباري خيزانه كانيان و دابين كردنى پيداويستىيە كانيان وەك نەفەقە و به رگ و پوشاك دابين كردن، لە گەل خواردن و خواردنە و شويىنى نيشته جى بون و دابين كردنى ئەمن و ئەمان}.

كه واته: پياو له سه ريهتى به گوييره تى تواني خوى خواردن و خواردنە و به رگ و پوشاك و مەسکەن و ھوكاره كانى ئەمن و ئەمان بۆ خيزان و مندالله كانى دابين بکات، ليىرە ده گەينه ئەو ئەنجامەي كه (قهووامه) تە كلييفە، واته پى سپاردنە، تە شريف نيءىيە، واته: پيزىكى زياتر نيءىيە، بلېي خوا ئەو پيزەي لە پياوه ناوه و لە ئافرەتى نەناوه، سەيرى كۆمەلگاي رۇزئاوا بکەين دەبىنин پياو بە تەنها ئەو ئەركە ھەلناڭرى، به لکو ئافرەت بەھەمۇ شىۋەيەك لە كاروباري دەرەوەدا لە گەللى ھاوكاره، بەھەمان شىۋەي پياوه كه پاره پەيدا دەكات، جارى وايە دوو شەفت كار دەكات، ئەو ئافرەتە كاتى ده گەرېتەوە مالەوە بەھە پەرى ھيلاكى و ماندووېتى ده گەرېتەوە، ئىنجا ئەركى مال و مندالىشى له سەرە، به لى ئىسلام پىگەي بەھە نە گرتۇوە كە ئافرەت كار بکات بە مەرجىك كارىك لە گەل سروشت و خوارپىكىدا بىتەوە، بەلام دەبى ئەو دش بزاين ئىسلام ئەو كار كردنەي له سەر پىويست نە كردووە، بە پىچەوانەي پياو، پياو له سەرەي واجب و پىويستە كار بکات و خيزانە كهى و مندالله كهى بە خىو بکات.

ئايا حىكمەت چىيە خواى په رودگار ئەو كارەي بە پياو را سپاردووە و بە ئافرەتى
پانە سپاردووە؟
يە كەم:

لە بەر ئەوھى سروشت و خوارپسکى پیاو شايىستە تر و گونجاو ترە بۇ پەيداكردن و نەفەقه و ئەمنۋە مان و خۆراك و بەرگ و پوشاك، تەبعەن ئەوھى دەلىيىن بەشىوھىيە كى گشتىيە، ئەكىنا زۆر ئافرەتى لېھاتو و زىرەك ھەيە، بە پىيچەوانە و زۆر پیاو ھەيە تەنبا بەناو پیاوە، واتە: تەنبا نىرە بەلام مەرج نىيە پیاو بى، خواى پەروردگار نېفەرمۇوه (الذكرا قوامون على النساء) بەلگو فەرمۇويەتى (الرجال قوامون علة النساء) نېفەرمۇوه: نىرە كان قەووامەيان ھەيە بەسەر ئافرەتانە و، بەلگو فەرمۇويەتى: پیاوان قەووامەيان ھەيە بەسەر ئافرەتانە و!! ھەمۇو پیاوىك نىرە، بەلام ھەمۇو نىرېك پیاو نىيە.

بەلام بەشىوھىيە كى گشتى ئەو كار و بەرپرسىيارىتتىيە بە پیاوان سېيىدرادو، ئافرەتان ئەو بەرپرسىيارىتتىيەيان لەسەر شان نىيە، دەبى ئەوھى بىانىن كە زانايانى شەرعزان گوتۈويانە: ھەر پیاوىك ئەم بەرپرسىyarىتتىيە پى ھەلنىڭ كىرىا ئەوا قەووامە كەى لەدەست دەدا، ئەمە ياسايدى كى جىهانىيە ئەوھى (ئىنفاق) مەسرەف دەكات، مافى (ئىشراف) سەرپەرشتى كەدىنى دەبى، بەلام لە رۆزئاوا كە دەلىيىن ئىمە يەكسانىن ئەو كاتە بە ناچارى ئافرەتان جىڭ لە ئەركى مالە و بەرپرسىyarىتتى دەرەوەشيان لەسەرە، كاتى دەچن بۇ چىشتىخانە يەك و نانىك دەخۇن ھەرييە كەيان پارەدى خۆى دەدات! ئەگەر بچن بۇ سەفرىيەك دەبى ھەرييە كەيان بۇ خۆى پارەدى پلىيتى تەيارە كەى بىات، بەراستى سروشت و خوارپسک و فيتەتى ئافرەت بەرگەي ئەو ماندوتتىيە كارى دەرەوە ناگىرى، ھەر كاتىك ئافرەتان لە سروشتى خۆيان لاياندا ئەوا ئەو لادانە كارىگەرى لەسەر سروشت و مىيىنە بۇونىيان دروست دەكات.

د و و ه م :

حیکمه‌تی دوودم هه‌یه، هه‌موو کومه‌لیک، هه‌موو ولاتیک، هه‌موو گروپیک، هه‌موو حیزیک، ده‌بی که‌سیک براگه‌وره و سه‌رۆک بی، خیزانیش پیویستی به سه‌رپه‌رشتیار و سه‌رۆکیک هه‌یه دیاره ئه‌و سه‌رپه‌رشتیارییه به پیاو سپیردراوه، وەک باسیشمان کرد ئەمە لەبەر ئەو نییه ریز له پیاو گیرابی، بەلکو دەتوانین بلىين: ریزیکە لە ئافرەت گیراوە بەوهى بەرپرسیاریتییەکى لەسەر شان كەم بۆتەوە، بەرپرسیاریتییەک کە توشى ماندویتى و مەسرەف و ياره پەيداکردنى دەكات.

ئەمە لەگەل ئەوهى كە هيچ لە ليھاتويى ئافرهت كەم ناكاتەوه، ئافرهت هەيە نەك خىزان، وولات بەرييە دەبات، ئەمە ئىمە باسى دەكەين لەپۈرانگەي شەرعەوه باسى هيلىە گشتىيە كانى مەسەلە كەيە، بەشىوھى كى گشتى باسى دەكەين، بەرپىزان! ئەمە هيچ بىرپىزىيەك نىيە بە ئافرهت، دەي خۆ پىاۋ ئەو پەرە كەي مانگىيەك ناتوانى بەرگەي بەخىوکىدىنى منداڭ بىگرى، ئاييا ئەم نەتوانىنە بىرپىزىيە بۆ پىاۋ؟ بەدلنىياسىيەوه نەخىر، كەواتە: مافى سەرەيەرشتىكىرىن و مەسرەف و بەخىوکىرىن كە بەشىوھى كى گشتى بە

پیاو دراوه و ئافرەت كەمتر ئەو توانايىھى ھەيە و ناتوانى بەرگەيى كارە سەختە كانى دەرەوە بىرى ھىچ بىرىزىيەكى تىدانىيە، بەشىيەتى ھەرييەكەيان ئەو كارەي پىتىان سېيردراوه زىاتر تىيدا سەركەوتۇن.

خوشكىيەك دەيگىرپايدە كە سەربەستى زۆرم لەلاين دايىك و باوكەمەوە پىدرەوا، بەو ھۆيەوە دوکانىكەم بۆ خۆم داناوه، بەلام ھەر كاتىيەك شەو دادىت ترسى زۆرم لى دەنيشى گەنجىيەك خۆي بکات بە دوكانە كە و شتىيەك بەكار بەھىنى لە خۆبچم و زەرەرىيەك لى بىدات، بەلام بە پىچەوانەوە سەير بکەن پیاو ھەيە تا دوانزە و يەكى شەو لە دەرەوەيە، ھەيە تا بەيانى چاودىر و ئىشىكەر و پاسەوانە ھىچ ترسىيەكىشى نىيە، ھەرگىز خوارپسلىكى پیاو نابى بە ھى ئافرەت و ھى ئافرەتىش نابى بەھى پیاو! ھەرييەكەيان تايىبەتمەندى خۆي ھەيە و ئەو تايىبەتمەندىيە ھەرييەكىيان بىرىزىيەكىدەن نىيە بەوهى ترييان.

خويىنەرانى ئازىز!

ئەگەر بەوردەن سەيرى ئەو ئايەتە بکەين كە دل نەخۆشان و عەقل نەخۆشان دەيکەنە قسە و بەهانەيەك بۆ تانەدان لە ئىسلام، خواى پەروەردگار لە كۆي ئايەتە كە واى فەرمۇوە: ﴿الرِّجَالُ قَوْمُونَ عَلَى النِّسَاءِ إِمَّا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَإِمَّا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ﴾ النساء، توېزەرەوانى قورئان بەچەند شىۋازىيەك لېكىيان داوهتەوە:

شىيخ شەعرىواى رەجمەتى خواى لىبى دەلى: {إِمَّا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ} واتە: بەھۆي ئەوهى ھەندىكتان فەزلىتان دراوه بەسىر ھەندىكتان، ئەوهەتا ئىمە چەندەها ئافرەت دەبىنەن پەھوپۇستى زۆر گەورەي ھەيە، لەبەرامبەردا پیاو ھەيە كارى قورس دەكەت، زېل و خاشاك كۆ دەكەتەوە، لەپۇرى ھەزلى و دەبىنەن ئافرەتە كە فەزلى دراوه بەسىر پیاوە كەوە.

بەرپەزىان ھىچ گومانى تىيدا نىيە ھەرييەك لە سەرۇشتانە بە پیاو و ئافرەت دراوه گۈنجاوە لەگەل كارە كانىيى خۆيان، ئەو لىزانىيە لە ئافرەت ھەيە بۆ بەرپەزىان ھەرپىنجىيان ئامادە دەكەت پیاو ئەو لىھاتوپىيە نىيە، ئافرەتى وا ھەيە پىنج مندالى ھەيە، بەيانيان ھەرپىنجىيان ئامادە دەكەت بۆ قوتاخانە، ھەرييەكەيان داواكارىيەكى ھەيە، ھەرييەكەيان ئەركىكى جياوازى ھەيە، ھەرييەكەيان حەزى لە خواردىنەكە، كەچى سەير دەكەيت ئەو ئافرەتە بەو پەرى لىھاتوپىي و زىرەكىيەوە كارە كانى رايى دەكەت، ئايى ئەوه فەزلى و گەورەيى نىيە بۆ ئافرەت؟

لهو لاوه مهسه‌لهی سه‌رپه‌رشتی کردن، شتیکی فیتری و سروشتییه، ئهوانهی که رهخنه له تیسلام ده‌گرن لهو باره‌وه، دهی با سه‌یری ولاستانی رۆژئاوا بکه‌ن، با سه‌یری ئه‌و ولاستانه بکه‌ن که سیاسه‌تی شیوعیانه پیاده ده‌که‌ن، چهند له‌و ولاستانه ئافره‌ت سه‌رۆکه تیياندا؟ زۆر که به په‌نجه‌ی ده‌ست ده‌ژمیردری، دهی ئه‌گه‌ر له‌و باره‌وه رهخنه له تیسلام ده‌گرن با به‌خۆیان ئافره‌ت دابنیئن وەک سه‌رۆکی ولات.

بەسەرهات:

پاریزه‌رەیکی فەرەنسى ئافره‌ت بەناوى (کریستین) هاته ولاستانی رۆژه‌لاتى ناوه‌راست وەک شاره‌کانى بېریوت و دیمه‌شق و بەغدا و چهند ناوچه‌یه کى تر، دواى ئه‌وهی گەرايیه وە پاریس لیيان پرسى چ شتیک سه‌رنجی پاکیشای له جیهانى ئیسلامىي؟

گوتى: من ماوه‌ى حه‌وت هه‌فتە که له‌وي بوم کۆمەلیک هەقىقەتم بۆ دەركەوت به کۆمەلیک عەللاگەمی پر لە رزق و رۆزى بۆ مالله‌وه، بە خۆشەویستى و دلخۆشییه‌وه، کارى سه‌رەکى ئافره‌ت لەم ولاستانه برىتىيە له بەخیوکردن و په‌روه‌رده کردنى مندال و نه‌وهی داھاتووه، ئەمە سه‌رەرای ئه‌وهی پیاو هەموو ھۆکاره‌کانى ژيان و ئەمن و ئەمان بە گویىرە توانا بۆ خیزانەکە دابین دەکات، بەلام ئىمە له ولاستانى خۆمان کە داواى يەكسانىمان کرد ئەمە زۆر ماندوی کردووين، بەشىوەيەك ئىمە پىشبرکى لە گەل پیاو دەکەين ھاتووينەتە مەيدانى کار کردن، زۆربەمان رۆژانه (8) سەعات کار دەکەين کە دەگەرپىيەوه مالله‌وه توانا و سەلىقەھی ھىچ شتیکمان نامېنى، بەشىوەيەك وا نازانىن مىيىنەين و ئەمەمان لە بير کردووه.

بەریزان!

خواي په‌روه‌رددگار فەرمۇويەتى: ﴿ وَمَنْ أَيْمَنْهُ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِّنْ أَنفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَذَائِتٍ لِقَوْمٍ يَنْفَكِرُونَ ﴾ ۶۱ الروم.

له نيشانه و بەلگەکانى خواي په‌روه‌رددگار ئه‌وهیه کە له خۆتان خیزانەکانتانى بۆ دروست کردوون، بۆ ئه‌وهی ببىتە سوکنایي، وە رەجمەت و سۆز و خۆشەویستى لە نیواتان بەرپا کردووه، بە دلنىايىه‌وه له مەشدا ئايەت و نيشانه و بەلگەی زۆر ھەن.

پەيوهندى نیوان ژن و پیاو پەيوهندىيەکى تەواوکەريي و تەكامولىيە نەك پىشبرکى و مونافەسە کردنى يەكتىر، هەردووكىيان يەكتىر تەواو دەکەن دەبن بە ئازامى و سەكىنەت بۆ يەكتىر، ژيانىكى ئازام بۆ يەكتىر

دابین ده‌کهن، هه‌ر له‌یه‌که‌م ساتی ماره بـرین و ده‌ستپیکی ژیانی هاوـسـهـرـی خـوـای پـهـرـوـهـرـدـگـار ئـهـمـهـیـانـ بـوـ دابین ده‌کات.

بـهـسـهـرـهـاتـ:

له ولـاتـی بـهـرـیـتـانـیـا ئـافـرـهـتـیـکـ تـهـلـاقـ درـاـبـوـوـ یـهـکـ تـاـقـهـ کـوـرـیـ هـبـوـوـ بـهـنـاوـیـ (ـماـیـنـسـ جـاـکـسـوـنـ) ئـهـوـ ئـافـرـهـتـهـ لـهـبـهـرـ هـهـژـارـیـ وـ نـهـدـارـیـ بـرـیـارـیـداـ تـاـقـهـ کـوـرـهـکـهـیـ خـوـیـ بـفـرـوـشـیـ لـهـبـهـرـ ئـهـوـهـیـ پـیـیـ بـهـخـیـونـهـدـهـکـراـ،ـ توـانـاـیـ کـارـ کـرـدـنـیـ نـهـمـاـبـوـوـ،ـ کـوـرـهـکـهـیـ خـوـیـ فـرـوـشـتـ بـهـ (ـ100ـ)ـ جـوـنـهـیـهـیـ دـاـ،ـ لـیـیـانـ پـرـسـیـ بـوـچـیـ جـگـهـرـ گـوـشـهـکـهـیـ خـوـتـ فـرـوـشـتـ؟ـ گـوـتـیـ:ـ نـاـتـوـانـمـ نـهـفـهـقـهـیـ بـکـهـمـ وـ مـهـسـرـهـفـیـ لـیـ بـکـهـمـ!!ـ

له کـوـتـایـیدـاـ دـلـیـمـ:ـ بـهـرـاستـیـ ئـیـسـلـامـ ئـایـنـیـکـهـ رـهـچـاوـیـ هـهـرـیـهـکـ لـهـ مـرـوـقـهـ کـانـیـ کـرـدوـوـهـ،ـ بـهـشـیـوـهـیـهـکـ لـهـ گـهـلـ دـهـرـوـونـیـ هـهـرـیـهـکـیـانـ بـکـوـنـجـیـ،ـ خـوـایـ پـهـرـوـهـرـدـگـارـ ئـهـوـ شـهـرـیـعـهـتـهـیـ بـهـجـوـرـیـکـ دـاـنـاـوـهـ هـهـمـوـوـ کـهـسـیـیـکـ بـتـوـانـیـ خـوـیـ تـیـیدـاـ بـبـیـنـیـتـهـوـ وـ ئـهـرـکـ وـ مـاـفـهـکـانـ پـیـرـ بـهـ پـیـسـتـیـ خـوـیـ لـیـ وـهـرـگـرـیـ،ـ خـوـایـ پـهـرـوـهـرـدـگـارـ پـیـوـیـسـتـیـ بـهـ جـیـاـواـزـیـ کـرـدـنـ نـیـیـهـ لـهـنـیـوـانـ دـرـوـسـتـکـراـوـهـکـانـیـ،ـ کـارـیـ هـهـرـیـهـکـیـیـانـ رـیـزـهـ بـوـخـوـیـانـ،ـ کـهـسـیـیـکـ بـهـ ئـیـنـسـافـ بـیـ خـاوـهـنـ دـلـیـکـیـ سـاـغـبـیـ،ـ زـورـ باـشـ لـهـمـهـ حـالـیـ دـهـبـیـ وـ جـوـانـتـرـ تـیـیـ دـهـکـاتـ.